

JACOB MICHAEL REINHOLD LENZ

DE NIEUWE MENOZA

of "Geschiedenis van de Cumbaanse Prins Tandj"

Een komedie - 1774

Vertaling: Tom Kleijn

PERSONEN

Jonkheer von Biederling, *woonachtig te Naumburg.*

Mevrouw von Biederling.

Wilhelmine, *hun dochter.*

Prins Tandj.

Graaf Kameleon.

Donna Diana, een *Spaanse Gravin.*

Babet, *haar min.*

Jonkheer von Zopf, *een edelman uit Tirol.*

Meneer Zierau, *Baccalaureus.*

De Burgemeester, *zijn vader.*

Magister Beza, *geleerde bij 'De Poort'.*

Gustaaf, Waard, Rentmeester, Bedienden, enz.

Het geheel speelt zich hier en daar af.

© Copyright Nederlandse vertaling: Tom Kleijn 1981

- Alle rechten voorbehouden.

EERSTE BEDRIJF

Eerste Scène

Te Naumburg.

Jonkheer von Biederling, komt op met de Prins, mevrouw von Biederling en Wilhelmine.

BIEDERLING

Hier vrouw! We hebben een gast. In Dresden woonden we in één huis en omdat hij toch via Naumburg naar Frankrijk wilde reizen, heb ik hem voorgesteld bij mij te komen logeren om mijn tuinen even te bekijken.

MEVROUW BIEDERLING

Het verheugt mij zeer –

BIEDERLING

Het is geen gewone reiziger, vrouwtje! Het is een prins uit een andere wereld die ons Europa wil leren kennen en wil zien of zij haar roem wel waard is. Daarom moeten wij ons uiterste best doen om hem een goede indruk van ons te geven. Stel je voor, dat je tot in Cumba bekend bent, een land nota bene, dat niet eens op onze landkaart staat. –

MEVROUW BIEDERLING

Het is een onverwacht geluk voor ons huis, dat een reiziger van zo hoge komaf –

PRINS

Genoeg, mijn vrienden. (*Gaat zitten.*)

Ik ben niet van hoge komaf. Als U mijn verblijf aangenaam wilt maken, behandel me dan als uw eigen zoon.

BIEDERLING

Dat zullen we!

(*Gaat bij hem zitten.*)

Ga zitten, vrouw! Mientje, kom bij ons zitten. Wat wou ik ook alweer zeggen, nu U hebben wilt, dat wij U behandelen als – Peter, is de bagage naar binnen gebracht? –

Vertelt U eens van uw reis, Prins, van uw avonturen. U hebt toch een verdomd lange weg afgelegd, daar valt toch wel wat over te vertellen. En hoe bent U op het idee gekomen om te gaan reizen, als ik zo vrij mag zijn?

PRINS

Een land en mensen regeren zonder mensen te kennen is, dunkt me, net zoiets als een boekhouder die wil paardrijden.

BIEDERLING:

Of zoals onze Meneer de Magister Beza bij de poort, ha ha ha. Maar vertelt U me eens, wie heeft U dan iets over Europa verteld, terwijl wij, bijdehante Europeanen, niets van het koninkrijk Cumba weten, drommels!

PRINS

Ik ben in Europa geboren. Een Jezuïetenmissie nam me mee naar Azië.

BIEDERLING

Maar, zo; zo! ... hoe bent U dan prins geworden, als ik vragen mag!

PRINS

Zoals het in de wereld gaat, het geluk gaat bergop, bergaf, ik ben page geworden, toen lijfpage, toen geadopteerd, toen tot troonopvolger benoemd, toen weer verstoten, van de berg af gerold tot in de hel! Ha ha ha!

BIEDERLING

God verhoede! Hoe zo? Hoe zo?

PRINS

De geschiedenis is vervelend en schandelijk. Een vrouw, de koningin –

BIEDERLING

Altijd weer die vrouwen! Ik zeg altijd, vrouwen zijn de schuld van alle ongeluk ter wereld. O alstublieft, vertelt U toch verder.

PRINS

Ik moest het huwelijksbed van haar man bezoedelen, een man die meer van me hield dan van zichzelf, en van zijn vrouw nog meer dan van ons beiden. Toen ik niet wilde, werd ik in de piramidetoren gesmeten, waar ieder die zich aan de persoon van de koning of koningin vergrijpt, langzaam sterft. De angst dat ik de waarheid zou verraden, maakte haar iedere dag wreder. Iedere dag werd ik een verdieping hoger in een nog nauwere gevangenis gebracht, tot ik mij op de dertigste dag op een duizelingwekkende hoogte bevond tussen vier muren die nauwer waren dan de sokkel van een standbeeld. En toen, na één nacht in die afschuwelijke plaats, besloot ik me naar beneden te storten –

MEVROUW BIEDERLING

Naar beneden storten – o wee mij!

PRINS

Stelt U zich een diepte voor die door vocht en nevel alle schepsels aan mijn oog onttrok. Ik zag in deze verschrikkelijke blauwe verte niets dan mezelf en de beweging die ik maakte om te springen. Ik sprong –

MEVROUW BIEDERLING

Mijn dochter –

BIEDERLING (*springt op*).

Wat is er, zottin! Mientje! Wat is er?

(*Ze proberen Wilhelmine die flauw gevallen is, bij te brengen.*)

PRINS

Ik ben misschien mede oorzaak – o mijn onnozele verhaal op het verkeerde ogenblik!

BIEDERLING

Naar bed, naar bed met haar! O jemig, wat zijn vrouwen toch een schepsels! Poppetjes van papier, dat zijn jullie!

Tweede Scène

In Dresden. Graaf Kameleon, zijn Rentmeester.

GRAAF

U moet de gebouwen binnen vier maanden kant en klaar opleveren, koste wat kost, opdat kapitein Biederling ze nog voor de zaaitijd kan pachten.

RENTMEESTER

Mag ik U vragen, hoeveel hij betaalt?

GRAAF

Maakt U zich daar geen zorgen over, we zijn het eens geworden, de zaak is niet meer terug te draaien.

RENTMEESTER

Maar als ik nu iemand weet die meer betaalt dan de kapitein, vergeef me, waarde Heer! Ik spreek oprecht, ik weet wat er van het landgoed te maken valt voor iemand die er verstand van heeft, bovendien heb ik een herberg in Naumburg en de wijnbouw en van alles – niemand kan U zoveel betalen als ik, meneer de Graaf. Dat is niet niks.

GRAAF

Voor eens en voor altijd.

RENTMEESTER

Wanneer ik U nu eens zoveel biedt?

GRAAF

Hij biedt me helemaal niets. Zo, nu weet je het en laat me verder met rust. Hij is mijn goede vriend en ik heb hem uit mijn pachtgoederen dat laten kiezen, wat voor zijn economische projecten het meest geschikt is.

RENTMEESTER

Wat economische projecten, hij schiet er alles bij in, die goede meneer de Kapitein, daarvoor moet je wel wat anders in je mars hebben dan hij –

GRAAF

Zwijg en gehoorzaam!

RENTMEESTER

O hemel! Daar komt de Gravin!

(Donna Diana komt op met de haren in de war. De Graaf springt op.)

GRAAF

Wat is er, Donna?

DONNA

Mijn leven is in gevaar.

GRAAF

Hoe zo ? Waar komt U vandaan?

DONNA (*werpt zich op een stoel*).

Gustaaf – vervloekte graaf! Wat heb jij voor een bediende?

GRAAF

Gustaaf – staat U naar het leven?

DONNA

Had ik geen tegengif bij me gehad, dan was ik er geweest.

GRAAF

Waar is hij?

DONNA

Ervandoor. Met koets en paarden weg. We waren twee uur verwijderd van Dresden, hij maakte chocolademelk voor me en toen ik niet snel genoeg wilde sterven, greep hij me bij de keel en –

GRAAF

Gif –

DONNA

Op mijn geschreeuw komt de waard af. Hij zegt, dat hij me had willen laten braken. En terwijl de waard mij hulp verleent, springt hij op de bok en weg –

GRAAF

Er achteraan, mensen, ogenblikkelijk – (*met de Rentmeester af.*)

DONNA

Als ik die kerel nu ooit wat had misdaan! Het meest ergert me, dat hij me om niets wilde vermoorden. Als ik dat had geweten, had ik hem in zijn slaap de ogen uitgestoken of hem vergif gegeven, dan had ie me tenminste wat te verwijten gehad. Maar om niets – ik kan er uitzinnig van worden.

Derde Scène

In Naumburg. Jonkheer von Biederling. Mevrouw von Biederling.

MEVROUW BIEDERLING

Wat dan? Als jij je pachtgoed betreft? Ben je niet goed bij je hoofd? Wat moeten we met een vreemde kerel beginnen?

BIEDERLING

Maar het is een getrouwde man, wat wil je nou? En bovendien ziek, komt hier kuren; kunnen we hem die kleine dienst niet bewijzen, terwijl hij mij huis en hof voor achttien jaar schenkt?

MEVROUW BIEDERLING

Terwijl hij je een strop geeft, om je mee op te hangen. Het laatste, dat we nog uit de schipbreuk van oorlog en jouw projecten hebben weten te redden, zal eraan gaan, we zullen naar de haaien gaan, ik zie het al aankomen.

BIEDERLING

Jij ziet altijd, ziet – de hemel voor een viool aan. Met jullie opvattingen kunnen jullie beter thuis blijven, Madames de vrouwen. Zorg dat het eten op tijd op tafel komt voor mij en mijn beste Calmuckenprins, voor de rest laat je Onze Lieve Heer zorgen én je man. Luister, over een paar weken krijg ik nog een gast, op wie je wel niet gerekend zult hebben – die je behoorlijk zult behandelen – bereid je er maar op voor – uit Triëst.

MEVROUW BIEDERLING

Jonkheer von Zopf ?

BIEDERLING

De spijker op de kop. – Nou, wat moet dat met die verbazing en die starre ogen? Hij is een eerlijk man, ik heb het met hem uitgepraat –

MEVROUW BIEDERLING

Ontaarde vader!

BIEDERLING

Hij wacht alleen nog in Dresden op de zijderupseneieren, die hij me zou brengen, dus –

MEVROUW BIEDERLING

Ja, zijderupsen wel, maar je eigen kinderen! O hemel! Straf je me zo streng, dat ik pas zo laat inziet, wat ik voor een man heb.

BIEDERLING

Houd je mond, aanstelster! Geen woord meer over die affaire, verzoek ik je. Gedane zaken nemen geen keer, dat gaat vrouwen niets aan.

MEVROUW BIEDERLING

Mag ik me geen zorgen over mijn zoon maken?

BIEDERLING

Nou en, je zoon, kun je hem met je zorgen levend maken? Als het de Lieve God nu eenmaal behaagd heeft het ongeluk over ons te laten komen –

MEVROUW BIEDERLING

Het behaagde meneer von Biederling, kindermoordenaar! Wat heb ik gezegd, toen jij hem aan die Zopf toevertrouwde, wat heb ik gezegd? Maar jij wilde je van hem ontdoen, jij wilde hem kwijt zijn – Verdwijnt uit mijn ogen, booswicht! Jij bent mijn man niet meer –

BIEDERLING

Wat nou? Tratarat, donder en bliksem, wat wil je dan van mij? Ben je gek geworden? Ja, hadden we dan de keus aan wie we onze zoon zouden toevertrouwen? Als er een zigeuner was gekomen, was ik hem dankbaar geweest. Als je naar het front moet en niets te eten hebt, schiet je nogal op met redeneren en dezelfde dag heb je je bijna blind gehuild van de

honger – tja, en nu blèrt ze, als je d'r op de tenen staat! Nu, terwijl ze in overvloed leeft, zou ze graag vergeten, waar ooit de schoen gewrongen heeft.

MEVROUW BIEDERLING

Is er een ongelukkiger vrouw onder de zon dan ik ? (*gaat weg.*)

BIEDERLING

Ach ja, waarom niet liever onder de maan? (*Af.*)

Vierde Scène

Wilhelmine zit diep in gedachten op een sofa. De Prins komt binnen, ze merkt hem pas later op en staat een beetje geschrokken op.

PRINS (*nadat hij haar eerbiedig heeft gegroet.*)

Vergeef mij – ik dacht dat uw ouders bij U waren (*verwijdert zich.*)

WILHELMINE (*na een diepe révérence gemaakt te hebben, vervalt weer in haar vorige houding.*).

Vijfde Scène

Graaf Kameleon, Jonkheer von Biederling, Mevrouw von Biederling.

BIEDERLING

Waarom heeft U mevrouw uw gemalin niet meegebracht?

GRAAF

Mijn vrouw? – Wie heeft U gezegd dat ik getrouwd ben?

BIEDERLING

In Dresden, de hele stad – vergeef mij, de Spaanse gravin, die U hebt meegebracht hebt –

GRAAF

Is de vrouw van mijn broer.

BIEDERLING

Meneer uw broer, die nog in Spanje ... o!o!o! Kijk eens aan! Kijk eens aan! En ik heb vast en zeker geloofd – neem het me maar niet kwalijk –

GRAAF

Hij zal binnenkort ook wel in het land zijn –

MEVROUW BIEDERLING

Hoe komt het, dat wij zo onverwacht het genoeg hebben –

GRAAF

Ik heb mijn besluit moeten veranderen, waarde Mevrouw! Ik kom hier niet om een kuur te doen, een onverwacht, ongelukkig voorval dwingt mij dit toevluchtsoord op te zoeken.

BIEDERLING

Toch geen duel, dat verhoede God.

GRAAF

Helaas wel, de justitie zit achter me aan en mijn zwakke gezondheid verhindert me, het land te verlaten. Ik heb Graaf Springlebend doodgeschoten

MEVROUW BIEDERLING

O God!

BIEDERLING

Dan mag geen mens horen, dat hij hier is, hoor je ! Zelfs onze dochter niet, geen mensenziel, ik denk, dat we U in het tuinhuisje onderbrengen, er is daar een schoorsteen, kunt U 's avonds een vuurtje aanmaken, omdat de nachten nog koud zijn, ik zal hem het eten altijd zelf – of nee, nee, voor de duivel, dat merken ze, ik zal altijd met hem in het tuinhuis dineren, alsof ik het voor mijn plezier doe, en jij moet me daar altijd het eten brengen, lieve schat! Doe je dat?

GRAAF

Wie woont er bij U in huis?

BIEDERLING

Niemand anders dan een Indische prins die de charmantste, aardigste man ter wereld is, hij is van plan deze zomer naar Parijs te gaan.

GRAAF

Die zal me wel niet verraden.

BIEDERLING

Nee, zeker niet. Zal ik het hem vertellen? Maar ik verwacht nog een goede vriend die natuurlijk wel een goede vriend is, maar toch zou ik hem zoiets – ziet U, hij is een groot vereerder van de Jezuieten, de duivel mag weten wat ie met ze heeft – nee, nee, zoals ik al zei, U blijft in het tuinhuis en zo zullen we het doen, anders krijgen we Zopf nog op ons dak.

GRAAF

Uw pachtgoed zal zo snel mogelijk voor U ingericht worden, ik heb een brief van mijn rentmeester, de gebouwen zullen spoedig voor elkaar zijn. Een paar velden zijn omheind, waar U het met uw moerbeibomen wilt proberen.

BIEDERLING

O gehoorzame dienaar, gehoorzame dienaar! Zopf komt er een paar honderd brengen. Maar, vooruit vrouw, zorg dat het tuinhuis in orde komt – zullen we het eens gaan bekijken? Ziet U, onze slaapkamer komt juist op de tuin uit en vandaar is het nog maar vijf stappen – In de schoot van Abraham zou U niet veiliger zijn.

Zesde Scène

Tuin. De Prins snijdt een naam in de boom.

PRINS

Groei nu – (*kust hem*) Groei nu – genoeg nu (*gaat, kijkt om zich heen*). Hij dankt me, de boom. Terecht. (*Af.*)

Zevende Scène

De kamer van de Prins. Hij zit aan een tafel vol boeken, een landkaart voor zich. Zierau, een baccalaureus komt binnen.

ZIERAU

Uw alleronderdanigste dienaar, mijn Prins!

PRINS

De uwe. Wie bent U?

ZIERAU

Een baccalaureus uit Wittenberg, maar ik offer nu al drie jaren aan de Muzen en de Gratiën in Leipzig.

PRINS

Wat brengt U tot mij?

ZIERAU

Nieuwsgierigheid en hoogachting tegelijk. Ik heb uw edel motief vernomen, waarmee U uw reis ondernomen hebt, de zeden van de meest verlichte naties Europa's te leren kennen en naar uw vaderland over te planten.

PRINS

Dat is mijn bedoeling niet. Tja, als de zeden goed zijn – gaat U zitten –

ZIERAU (*gaat zitten*).

Vergeef me. De verbetering van alle kunsten; van alle disciplines en beroepen is sedert enige duizenden jaren de verenigde bezigheid geweest van al onze knapste koppen. Het schijnt dat we nu bijna het tijdstip hebben bereikt, dat we dan eindelijk de vruchten van deze herculische arbeid kunnen plukken en het zou wensenswaardig zijn, als de verstverwijderde naties van de wereld aan onze oogst zouden komen deelnemen.

PRINS

Zo?

ZIERAU

Vooraf omdat nu in Duitsland het licht der schone wetenschappen is opgegaan, dat de degelijke en diepzinnige wetenschappen waarin onze voorvaders ontdekkingen hebben gedaan, de fakkel voorhoudt en ons nu pas langzamerhand bewust maakt van onze

rijkdommen, zodat wij de heerlijke mijnen en schachten kunnen bewonderen die gene gegraven hebben en het door hen tevoorschijn gehaalde goud te gelde kunnen maken.

PRINS

Zo?